

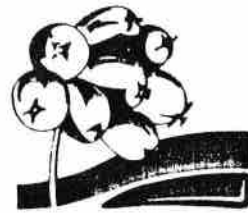

De Rosdoek

nr 43

---

heemkundige studiekering
De Acht Zaligheden

heemkundige studiekring
de acht zaligheden

D E R O S D O E K

Aflevering 43

Maart 1987

Verschijnt 4x per jaar

Redactieadres: Th. van der Aalst, Ganzestraat 17
5527 CA Hapert, tel. 04977-1671.

Administratie: C.H.M. Witmer, Nijverheidslaan 16
5506 EE Veldhoven.

Redactieteam:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert.
H. Backbier, Heike 6, Vessem.
J. v.d. Biggelaar, Kerkstraat 13, Wintelre.
H. Huijbers, Weverstraat 10, Steensel.
A. Kockx, De Pottenbakker 44, Veldhoven.

Van de bestuurstafel.....

Aan het begin van de 13e -geregelde- jaargang van de Rosdoek wil ik even stilstaan bij het 40-jarig bestaan van de Stichting Brabants Heem. Ook elders in dit nummer is hierover het een en ander opgenomen. De huidige stichting in deze vorm is opgericht op zondag 9 februari 1947, te Tilburg in de zaal van hotel P. Mulder, in een vergadering die op de namiddag werd gehouden. Dat kon in die tijd kennelijk. Het eerste bestuur werd gevormd door Drs. M. van Helvoort, burgemeester van Boxtel, Drs. J. Willekens uit Tilburg, Ir. A. Juten uit Bergen op Zoom, Dr. H. Heimans, archivaris van de abdij Berne Heeswijk en pastoor W. Binck uit Alphen. In zijn laatste reveille in een van de Brabantse dagbladen, voorafgaande aan de bedoelde vergadering, schrijft pastoor Binck enthousiast over de kringen die in principe al geneigd zijn toe te treden en welke kringen er in oprichting zijn en ter vergadering op 9 februari aanwezig zullen zijn:

"Zij komen met een afgevaardigde ter vergadering: Den Bosch, Oisterwijk, Eersel -prachtig, daarvoor ben ik blij-, Tilburg, Oud Gastel en Oosterhout". Op 25 juni daaraanvolgend was de oprichting van onze kring een feit.

In het eerste nummer van het tijdschrift, ook wel het nul-nummer genoemd, dat als datum draagt No. 1, januari-mei 1948, treffen we al namen aan van de "werkers van het eerste uur": Drs. J. Renders, Drs. H. Mandos, G. Beex en A.D. Kakebeeke.

De Acht Zaligheden komt in dit nummer voor met de namen van de navolgende bestuursleden: P. van Eyndhoven, Hoofd der School, Lid der Staten van N. Br., Netersel B 35; G. Beex, Oudheidkundige, Hoogeloon A. 103; Ma.Ca van Loon (Hoof), Onderwijzeres, Hoogeloon A. 76.

De volgende Rosdoek verschijnt in juni 1987.

Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 mei 1987 op het adres van de redactie.

1947 - 1987, twee jaartallen waartussen 40 jaren schuilgaan. Jaren, die voor de stichting en ook voor onze kring zeer veel hebben opgeleverd. Er is veel, heel veel gebeurd.

Ik wil proberen in een -of meer- van de in dit jaar verschijnende nummers eens wat activiteiten in de herinnering terug te brengen. Misschien vinden we er voor onze jaren de nodige inspiratie in.

Ook wil ik U graag uitnodigen om eens iets op papier te zetten uit de voorbije 40 jaren. Een bijeenkomst of gebeurtenis waaraan U met plezier terugdenkt, waar U een herinnering aan bewaart.

Van de velen die binnen de stichting in die 40 jaren actief bezig zijn geweest, en met recht veel waardering daarvoor genieten, is ongetwijfeld Pastoor W. Binck de grootste. Daarom hierbij een foto van deze grote Brabander, gemaakt bij gelegenheid van het 16e heemkundig werkkamp, in 1964 in Eersel gehouden. Markant, getooid met een Franse baret, luisterend, met een verse sigaar, zoals zovelen van ons hem gekend hebben.

(Naast hem de toenmalige burgemeester van Eersel en voorzitter van onze kring, J.L.A. Stevens.)

Oerle 10 februari 1987.

Uw voorzitter,
Th.H. v.d. Ven.

Jaarverslag 1986.

Aan het eind van 1986 hadden we evenveel leden als een jaar daarvoor. We zijn tevreden, omdat we het natuurlijk verloop konden aanvullen.

Maar ook ontevreden, omdat een intensieve werwingsactie nauwelijks resultaat had. Grote belangstelling was er voor een serie lezingen over de geschiedenis van onze streek, mede georganiseerd door het Provinciaal Genootschap, in maart en april. Belangstellenden, die zelf aan een opgraving mee wilden doen, werd in augustus en september daartoe de gelegenheid geboden. Organisatorisch kon hier echter nog een en ander verbeterd worden. Op donderdag 30 januari hield de kring haar jaarvergadering. Na de administratieve brij werden de plannen voor 1986 opgediend. Na de pauze vrolijkte "Joan" Jansen uit Reusel de zaal op met zijn typisch Reuselse verhalen.

Via een diavertoning gingen we 20 februari op excursie naar Maastricht. De heer H. Salden leidde ons rond door deze plaats. Waar mogelijk gaf hij ons historische achtergronden.

Op 11 maart liet de heer Molemans uit Eksel ons zien hoe sterk landschap, leefgemeenschap en toponomie met elkaar verweven zijn.

Zondag 20 april ging de kring echt op excursie. Heemkundevereniging "De Vierschaar" was onze gastheer in de Wouwse Plantage, de Lambertuskerk en -toren in Wouw en in het zijdemuseum. We hadden de smaak te pakken want op zondag 25 mei leidden de Belgische gidsen ons door de kastelen rond Antwerpen. Het Rivierenhof, Sterks-hof en het domein Renesse.

Een voor zondag 29 juni geplande fietstocht werd vanwege het uitzonderlijk hete weer uitgesteld tot voorjaar 1987.

Nadat we ons in de vakantie op allerlei manieren hadden laten vervoeren, kwam op 28 augustus de heer L. Jordaens uit Essen (B) ons vertellen hoe het vervoer er rond 1900 uit zag in onze streek.

Mevrouw Pijnenburg-Lucas liet ons zien hoe de vrouwen uit onze streek erbij liepen. Mede door de voorbeelden die ze meebracht, werd haar verhaal over Brabantse mutsen en poffers een succes. Dit gebeurde op 18 september.

Op 7 oktober was J. Spoorenberg gastheer voor een aantal belangstellenden in het Streekarchief Z.O.-Brabant.

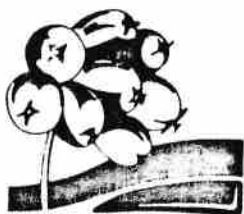
Op 23 oktober werd de Brabantse periode van Vincent van Gogh toegelicht door de heer De Brouwer uit Nuenen.

Om allerlei redenen zijn de mensen op reis gegaan. De heer W. Knippenberg vertelde op 25 november over een speciale reis naar Santiago di Compostella. Wat men onderweg zo al tegenkomt was te zien op de diaserie.

Waarom hekserij een typisch Europees-"Christelijk" verschijnsel is, werd uit de doeken gedaan door de heer A. de Roeck op donderdag 18 december.

Aan het begin van 1987 maken we ons op om het 40-jarig bestaan van onze kring te vieren. Niets gaat vanzelf, dat weet U evengoed als wij. Help ons a.u.b. een handje als we er om vragen. Wij wensen U een heel fijn jaar toe, we zullen er ons best voor doen.

C. Witmer.

heemkundige studiekring de acht zaligheden

Nieuwe leden:

dhr. J. v.d. Oetelaar, Veldhoven.

dhr. A.C.J. Berg, Veldhoven.

dhr. Th. Kuijpers, Veldhoven.

Oude jaargangen Brabants Heem.

Het komt regelmatig voor, dat door kringleden bij ons gevraagd wordt naar oude jaargangen of nummers van het tijdschrift Brabants Heem. Vaak komt het voor dat leden, b.v. bij verhuizing, hun tijdschriften willen opruimen. Nu lijkt het Uw bestuur een goede zaak om als schakel tussen de vraag- en aanbodgroep te gaan functioneren. Het voorstel is dan ook dat zij die jaargangen of nummers van het tijdschrift kwijt willen, deze ter beschikking stellen van het kringbestuur, dat daardoor de mogelijkheid krijgt om aan de vraagstelling naar oude jaargangen of nummers te voldoen. In onze laatstgehouden bestuursvergadering is vrij uitvoerig over dit punt gesproken en zijn er hieromtrent nadere afspraken gemaakt. Zo is en blijft het de bedoeling om de geschetste mogelijkheid uitsluitend te openen ten dienste van kringleden. Niet-kringleden kunnen via de Stichting Brabants Heem trachten oude jaargangen/nummers te verkrijgen. De prijs van een complete jaargang (niet ingebonden) voor de kringleden dus, is vastgesteld op f 10,-- (excl. verzendkosten). Die van losse nummers op f 2,50 per stuk. Momenteel zijn bij het bestuur reeds een aantal oude jaargangen en wat losse nummers aanwezig. Deze werden afgegaan door (oud-)kringleden, die op deze sympathieke wijze de kring willen steunen en er bovendien van overtuigd willen zijn dat deze tijdschriften op een goede plaats en in positieve zin terecht komen. Graag beveel ik deze vorm van overdragen dan ook in Uw belangstelling aan.

Voor zowel het afstaan van jaargangen c.a. als het aanvragen ervan kan -telefonisch- contact worden opgenomen met het secretariaat van de kring, welke dan voor verdere behandeling zorg draagt.

Veldhoven, 10 februari 1987. Th. v.d. Ven

Jubileumprogramma 40 jaar Brabants Heem.

Bij gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de Stichting Brabants Heem dit jaar is een jubileumprogramma samengesteld. Wij menen er goed aan te doen om U via onze Rosdoek hiervan op de hoogte te brengen. Mocht er van Uw kant voor een -of meer- onderdelen van dit programma belangstelling bestaan dan zullen wij dit graag van U vernemen en nagaan of deelname mogelijk is c.q. op welke condities. Ook met het oog op het eventueel samenrijden verdient dit aanbeveling.

JUBILEUM-PROGRAMMA* 1947 - 1987

BRABANTS HEEM 40 JAAR

- Zaterdag 7 februari : Openingsmanifestatie te Tilburg
- Zondag 8 en 22 maart: Archeologische Studiedagen te Boxtel
- Zondag 3 mei : Dag der Brabantse Heemkundige Musea
- Woensdag 6 mei : Leergang Volkskunde: prof. dr. S. Top, "Heemkunde-Volkskunde en hun raakvlakken"
- Woensdag 20 mei : Symposium "Het Kleine Monument"
- Woensdag 3 juni : Leergang Volkskunde: drs. E. Thielemans: "Volksge-neeskunde"
- Zaterdag 20 juni : Studiedag Genealogie
- 12-15 augustus : Heerlijk Heemkamp te Bergen op Zoom
- Woensdag 9 of 23 sep- : Leergang Volkskunde
- tember : wetenschappelijk onderzoek volkslied door H. Franken
- Vrijdag 18 september: Studiedag Planologie

- Zaterdag 10 oktober : Congres i.s.m. het Centrum voor de Studie van Land en Volk van de Kempen te Tongerlo
- Zaterdag 31 oktober : Studiedag Heemkunde en onderwijs
- Woensdag 4 november : Leergang Volkskunde: Prof. dr. S. Top: "Als de dood voor de dood, volkskunde en dodencultus"
- Woensdag 11 november: Symposium Veldverkenning
- Zaterdag 21 november: Slotmanifestatie: Raad van Aangeslotenen.

* Wijzigingen voorbehouden. Nadere berichten volgen via het tijdschrift Brabants Heem, de Koerier en de Brabantse dagbladen.

De secretaris,
C. Witmer.

Programma.

- 26 febr. dhr. L. Ketelaars Dommelland van Brabant.
- 23 maart dhr. Fr. Schijven Van kwiksilver tot kwakzalver.
- 23 april dhr. Neder Helman Curaçao - geschiedenis en band met de Kempen.
- 17 mei Fietstocht door een deel van het kringgebied, onder leiding van onze voorzitter.

In voorbereiding:

- excursie naar Maastricht op 14 of 28 juni.
- kleine excursie -op een zaterdagmiddag- naar grenspalen in de omgeving van Achel; in juli.

A. Rijken.

Lezing over hekserij.

Op donderdag 18 december jl. hield professor dr. A. Roeck, directeur van het Hoger Instituut voor Bestuurs- en Handelswetenschappen te Brussel, voor vele belangstellenden uit onze kring een lezing over dit onderwerp. Dit onderwerp had niets te maken met zijn leerrichting maar zijn studie over hekserij was ontstaan uit private belangstelling hiervoor. Naast een samenvatting van de inhoud dezer uiteenzetting zullen wij die van een lezing elders hierin verwerken; zo kan men dit onderwerp nog in breder verband ervaren.

De mens gaat in zijn denken uit van de vier oer-elementen buiten hem: vuur, water, lucht en aarde. Wat hij waarneemt tracht hij te verklaren vanuit deze elementen. Wat door hem daarbij niet direct als normaal ondergaan wordt, koppelt hij aan eerdere waarnemingen en komt tot een fantasievoorstelling waarvan de echtheid voor anderen betwifelbaar kan zijn. Zo komt hij tot het begrip magie of toverij. Neemt een medemens bij hem de ontvankelijkheid voor deze magie waar, dan zal deze medemens geneigd worden daarvan in egoïstische of altruïstische zin gebruik te maken bij het contact met de ander. Wij treffen dan ook reeds in de oudst bekende geschiedenisbeschrijving van de volken uitingen van deze magie aan.

Deze magie kent twee hoofdonderscheidingen, namelijk witte en zwarte magie. Witte magie, zich uitend ten gunste van de mens, zwarte magie, zich uitend ten nadele van de mens. De mens koppelde van oudsher de door hem waargenomen uitingen van de magie aan wezens, die een andere natuur hadden dan hijzelf, de demonen. In het christelijk geloof gaat dit demonbegrip over in het bestaan van engelen en duivels.

Veel voorstellingsvormen van magie werden door de deelnemers aan de Middeleeuwse kruistochten

vanuit het Oosten naar West-Europa meegebracht. Bepaalde uitingen van zwarte magie worden in de vroegere en huidige samenleving als hekserij betiteld. In tegenstelling tot overige vormen van zwarte magie komt het begrip hekserij alleen voor in Europa en haar koloniën. Het begrip ontstaat in de veertiende eeuw na Christus en blijft gemeengoed in het menselijk denken tot circa 1800.

Hekserij omvat dande macht om iets te bereiken met middelen die daartoe niet geëigend zijn. Die macht wordt volgens de gedachtenwereld van toen aan menselijke wezens verleend door de duivel in ruil voor macht zijnerzijds over dat menselijke wezen. Ook door overerving kon men in het bezit komen van deze vorm van zwarte-magie-kracht.

Het verzet tegen hekserij door de Katholieke Kerk vond volgens de spreker zijn oorsprong in Zuid-Frankrijk. Daar leefde het volk der Catharen zeer geïsoleerd. Binnen dit volk ontstond rond 1200 de ketterij van de zogenaamde Albigenzen, die ervan uiging, dat de zichtbare schepping door Satan (de duivel) geschapen was. Deze ketterij gaf aanleiding tot een levenswijze, die door de buitenstaanders als geheimzinnig en mensvreemd ervaren werd.

Paus Innocentius III liet deze gang van zaken door enkele hoge funktionarissen voor hem beschrijven. In deze beschrijving kwamen de uitingen van zogenaamde hekserij zo sterk naar voren en waren daarin zo minutieus beschreven dat dit begrip later gelijk gesteld werd aan ketterij. Deze Paus verzette zich via het middel van de medogenloze Inquisitie tegen elke vorm van ketterij door veroordeling tot de dood, gevolgd door openbare verbranding van het lichaam. Heks en ketter werden in deze kerkelijke rechtspraak gelijk behandeld. Zo ontstonden de beruchte heksenprocessen en heksenverbrandingen.

Uit het verloop van de bestrijding der heksen

rij blijkt, dat nagenoeg alleen vrouwen van hekserij beschuldigd werden. In de hiërarchie van de kerk was destijds geen plaats voor macht van de vrouw. Deze hiërarchie was dus vrouw-onvriendelijk. Ook een denkrichting daarbij was, dat de vrouw gemakkelijker contact kon krijgen met en toegeven kon aan de duivel, die men zich voorstelde als een mannelijk wezen, sterk beladen met seksuele driften. Met de uitroeiing van de met Satan verbonden vrouw voorkwam men de geboorte van nieuwe satanskinderen.

Volgens de toenmalige denkwereld konden de heksen zich veranderen in een dier om hun onheil aan hun medemensen te kunnen veroorzaken. Hoewel een schepsel van lagere orde, had een dier bepaalde eigenschappen, die de mens niet of in mindere mate had en die bij hem een zekere afgunst deed ontstaan. Dieren konden eerder een zelfstandig leven leiden, waren meer aangepast aan de natuurlijke gevaren, konden zich sneller verplaatsen, konden zwemmen, konden vliegen en hadden volgens de opvattingen van toen een sterker seksueel leven.

Kon men geconstateerde nadelen niet uit natuurlijke oorzaken verklaren en legde men zich niet neer bij een bovennatuurlijke, op een godsdienst gebaseerde, uitleg van het gebeurde, dan moest men wel zoeken naar een verklaring in het buitennatuurlijke en kwam men al spoedig tot de opvatting, dat er hekserij in het spel was. Men zocht dan naar een vrouwelijk persoon die door haar uiterlijk, haar levenswijze, haar enigszins vreemd handelen of toevallige aanwezigheid enige richting naar deze veronderstelling gaf.

De enorme angst, die de bevolking had voor de zwarte magie leidde tot verregaande excessen bij de heksenbestrijding met het gevolg, dat tienduizende vrouwen ten onrechte gemarteld en gruwelijk ter door gebracht werden.

Tegen het einde van de achttiende eeuw zag men het onrecht van de heksenwaan in en werd de openbare veroordeling door een rechtbank beëindigd. Dat evenwel in de opvattingen van de later levende mensen en ook in die van de huidige bewoners van West-Europa het begrip hekserij nog voortleeft, illustreerde de spreker met vele voorbeelden. Nog in de jaren 1950/1951 moest een van hekserij beschuldigde inwoonster van het dicht bij ons gelegen Dessel de hulp van de rechtscolleges in Turnhout inroepen om zich te vrijwaren van vervolging door de dorps-gemeenschap.

Hoewel het vorenstaande duidelijk maakt, dat de historie van de hekserij op zich een droevig onderwerp is, wist de spreker het een en ander toch boeiend en begripvol te brengen. In het tweede deel van zijn betoog was zijn humoristische benadering der uitingen van de heksenwaan een ware ontspanning en bleef hij een aandachtig gehoor houden.

De vraag, of zich in de vorige eeuw binnen het gebied van onze kring beschuldigingen van hekserij of heksenprocessen hebben voorgedaan, kwam na de spreekbeurt niet meer aan de orde. Misschien weet iemand hier meer van? Onze "Rosdoek" staat voor hem/haar open!

Th. van der Aalst.

Van de boekenplank

Archeologische kroniek van Noord-Brabant/samengest. door W.J.H. Verwers.

Dl. 4: 1981-1982/met bijdr. van Nico Arts e.a..

Waalre: Stichting Brabants Heem, 1986.

87 p. ISBN 90-70197-20-0

Prijs f 17,50 (excl. verzendkosten)

(Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem; dl. 28)

Besteladres: Loon 7, 5581 VH Waalre.

Zeldzame mensen/foto's van Toon Michiels.
3e uitgebr. dr..
Amsterdam: Fragment, 1986.
106 p. ISBN 90-6579-021-7 Prijs f 30,--
Bevat fotoreportage van Sjo Pol en Marinus
de Bresser uit Best die in de zeventiger jaren
nog leefden alof detijd aan hun was voorbij-
gegaan.

Brabantse bibliografie 1984/samengest. door
D.M.H.A. van Elderen, J.A.J. Maessen en I.J.
van Rossum.
Tilburg: Tilburg University Press, 1986.
IX, 180 p. ISBN 90-361-9751-1 Prijs f 42,50
(excl. verzendkosten).
Bevat tevens: Supplement 1970-1983.

't Onderzoek leert: studies over Middeleeuw-
se en 17e eeuwse literatuur ter nagedachtenis
van prof. L. Rens/door G. van Eemeren en F.
Willaert.
Amersfoort: Acco, 1986.
358p. ISBN 90-334-1383-3 Prijs f 86,--

Verleden land: archeologische opgravingen in
Nederland/door J.H.F. Bloemers, L.P.Louwe
Kooijmans en H. Sarfatij.
2e herz. dr..
Amsterdam: Meulenhof Informatief, 1986.
192 p. ISBN 90-290-9676-4 Prijs f 45,--

De oude kerk te Etten: van kerk tot ridderzaal/
door Inge Huisinga en Rien Wolfs.
Zutphen: Walburg Pers, 1986.
48 p. ISBN 90-6011-498-1 Prijs f 12,50
(Clavis kleine historische monografieën;dl.6).

De oudste Keltische poezie: een bloemlezing/
vert. en ingel. door Peter Schrijver en Lauran
Toorians.
Leiden: De Lantaarn, 1986.
60 p. ISBN 90-6889-018-2 Prijs f 7,50

Kroniek van de abdij van St. Truiden/ vert. uit
het Latijn door E. Lavigne; met annotaties van
W. Jappe Alberts.
Dl. 1: 628-1138.
Assen: Van Gorcum, 1986.
V, 272 p. ISBN 90.232-2151-6 geb. Prijs f 49,50
Handesed. f 39,50
(Maaslandse monografieën.)

Tjerk Vermaning: een leven tussen stenen/
door Pieter Terpstra.
Drachten: Friese Pers, 1986.
173 p. ISBN 90-330-1363-0 Prijs f 19,90

Het boek der tekens dat alle soorten tekens be-
vat zoals die gebruikt werden in de vroegste
tijden door de volkeren van de oudheid, in het
vroeg christendom en in de Middeleeuwen/verz.
en verklaard door Rudolf Koch.
Amsterdam: De Driehoek, 1986.
112 p. ISBN 90-6030-365-2 Prijs f 24,50
Vert. van: Das Zeichenbuch, 2e dr., 1926.

De etstoel en zijn ordelboeken in de vijftiende
eeuw/ door K. Keeverling Buisman.
Zutphen: De Walburg Pers, 1986.
XVIII 248 p. ISBN 90-6011-513-9 Prijs f 70,--
Ook verschenen als proefschrift Groningen.
(Werken der Stichting tot uitgaaf der bronnen
van het oud-vaderlandse recht: no. 14.)
P.S. etstoel = voormalig hoogste gerechtshof.

Universiteit te Leuven 1425-1985/ samengest.
door Emiel Lamberts en Jan Roegiers.
Leuven: Universitaire Pers Leuven, 1986.
399 p. ISBN 90-6186-211-6 Prijs f 48,--
(Fasti academici I)

De sigarennijverheid in Culemborg: mensen en
fabrieken/Ad Eillebrecht, Jet Grimbergen en
Peter Schipper.
Culemborg: Koolhof, 1986.
175 p. ISBN 90-900127-5-3 Prijs f 29,50

Utrechtse kloosters en gasthuizen/ door A. Hulzen.
Baarn: Bosch & Keuning, 1986.

158 p. ISBN 90-246-4576-X Prijs f 26,90
Naar artikelenreeks in het Utrechts Stadsblad.

Noordbrabants historisch jaarboek/publ. van het
Noordbrabants Genootschap. Historische Sectie.

Jaarboek 4:1987/red. L.P.L. Pirenne e.a..
Zutphen: Walburg Pers, 1987.

227 p. ISBN 90-6011-521-X Prijs f 29,50

Natuurbos in Nederland: een uitdaging/ door
Hans van der Lans en Gerben Poortinga: red.
H. Konijnenbelt.

Amsterdam: Instituut voor Natuurbeschermings-
educatie, 1986.

192 p. ISBN 90-70168-09-X Prijs f 24,50

De schetsboeken van Vincent van Gogh/door
Johannes van der Wolk.

Amsterdam: Meulenhof, 1986.

320 p. ISBN 90-290-8154-6 Prijs f 79,--

Zeventiende eeuwse kluchtboeken uit de Neder-
landen: een decriptieve bibliografie/door P.P.
Schmidt.

Utrecht:HES, 1986.

165 p. ISBN 90-6194-235-7 Prijs f 75,--
(Publicaties van de Vakgroep Nederlandse Taal-
& Letterkunde; nr. 13.)

Religieuze volkscultuur: de spanning tussen de
voorgescreven orde en de geleefde praktijk/
onder red. van Gerard Rooijackers en Theo van
der Zee.

Nijmegen: SUN, 1986.

173 p. ISBN 90-6168-262-2 Prijs f 24,50

Dwalen door 's-Hertogenbosch/eindred. Alette
Bastiaansen e.a..

Breda: Lekturama, 1986.

143 p. Prijs f 34,95
(Reizen door de Benelux.)

Leende in oude ansichtkaarten/door Jan H.M.
Aerts en J.R. van der Zanden. 2e dr..

Zaltbommel: Europesche Bibliotheek, 1986.
76 p. ISBN 90-288-3847-3 Prijs f 21,50
(In oude ansichten.)

Mechelen, de memoires van een stad: een terug-
blik op het dagelijks leven in een historische
stad/door Frans Vermoortel.

Brugge: Van de Wiele, 1986.

240 p. ISBN 90-6966-017-2 Prijs f 78,35

Bij Heemkundekring "Onsenoort", Postbus 1,
5253 ZG Nieuwkuijk zijn onder meer de volgende
uitgaven nog te bestellen:

1. Repertorium op tijdschrift "Met Gansen Trou"
1951-1981. Prijs f 10,--.

2. Nieuwe kaart van de Meierij van Den Bosch.
Prijs f 5,--.

3. Brabantica Ductus (kaart). Prijs f 5,--.

De prijzen zijn exclusief verzendkosten.

H. Huijbers.

Schetsen van Eersel, aanwinst voor het streek-
archief III.

Ton Pape: Potloodschetsen 24 x 31,5 cm.

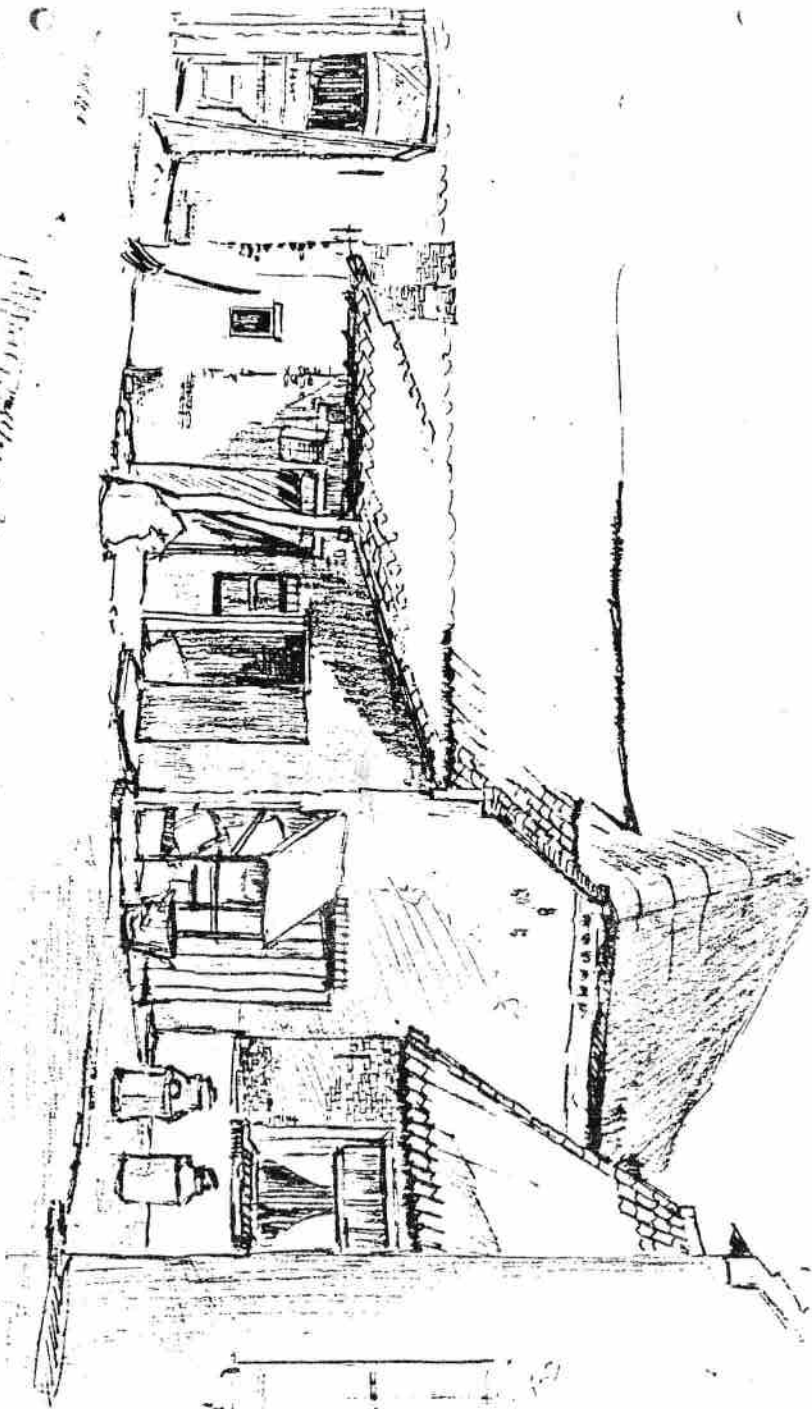
Copyright: Streekarchief Zuid-Oost Brabant,
Eindhoven.

Het Streekarchief Zuid-Oost Brabant vraagt de
medewerking van de lezers van De Rosdoek om de
afbeeldingen te lokaliseren.

U kunt hiervoor contact opnemen met de streek-
archivaris, tel. 040-387900.

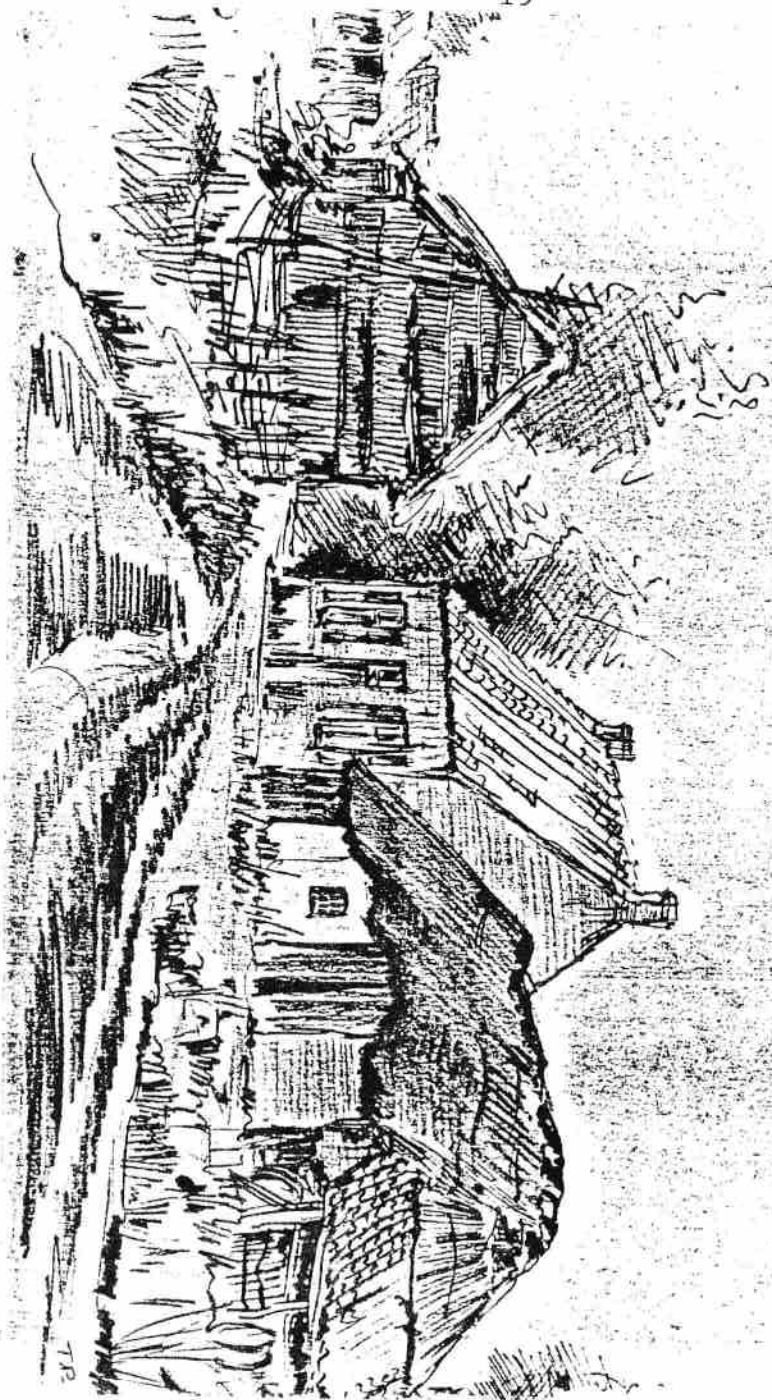
mr. A.P.A.M. Spijkers
streekarchivaris.

(Zie bladzijden 18, 19, 20 en 21.)

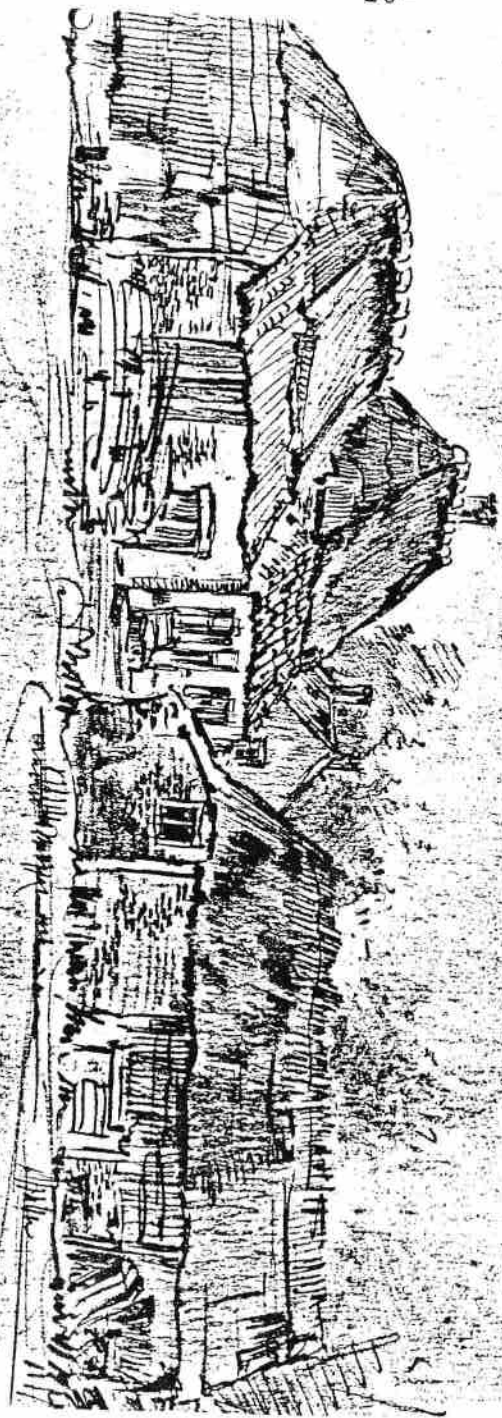

Eersel
 18 sept. 1942

4. Eersel 18 sept. 1942 (herplaatsing).

11. Ongedateerd.

Temp. de
général

12 Duizel aug. 1943.

13. Ongedateerd.

Gotische dorpskerken en torens van de Kempische zandgronden.

1. Kerk en toren van de St. Lucia te Steensel.

De toren van de voormalige Sint Luciakerk behoort tot de meest indrukwekkende van de Acht Zaligheden. Ongetwijfeld spelen de grote afmetingen en de sobere vormgeving daarbij een rol, maar ook de ligging. De toren is namelijk gelegen op een hoogte aan de rand van het Genderdal. Van nabij, het Genderdal (en de E3-weg) beheerst hij het landschap en komende vanuit Eersel rijst hij massaal uit boven de omringende bebouwing.

Tot voor 1945 lag de toren vrij achter de bebouwing van de Eindhovenseweg in Steensel, alleen omringd door met eikenwallen omgeven akkers en een enkele boerderij. De schets van figuur 1 dateert van vóór de tijd dat die bebouwing aanwezig was en vertoont een situering die niet meer is te zien. Gelukkig is een deel van de akkerwallen bewaard gebleven in de tuinen van de omringende woningen. Die hebben daarmee een bijzonder karakter gekregen, een voorbeeld van zinvol gebruik van elementen die het landschap ter plaatse had te bieden. De enige afbeelding van de Middeleeuwse toren met kerk is te vinden in het handschrift van de landmeter Hendrik Verhees (1). De tekening dateert van 1788. Figuur 2 is naar die tekening van Verhees gemaakt.

Bij de uitgave van het schetsenboek van Verhees uit 1975 merkt Jan van Laarhoven op dat Schutjes (2) de Middeleeuwse kerk in 1821 is vervangen door een nieuwe kerk, die echter in de dertiger jaren van onze eeuw is gesloopt. De Middeleeuwse kerk was een pseudo-basiliek met drie beuken, kruisarmen en een koor. Figuur 7 geeft plattegrond en doorsnede weer van een andere pseudo-basiliek die nog bestaat, namelijk die van Middelbeers. Een verschil met Middelbeers is, behalve dat de kerk van Middelbeers

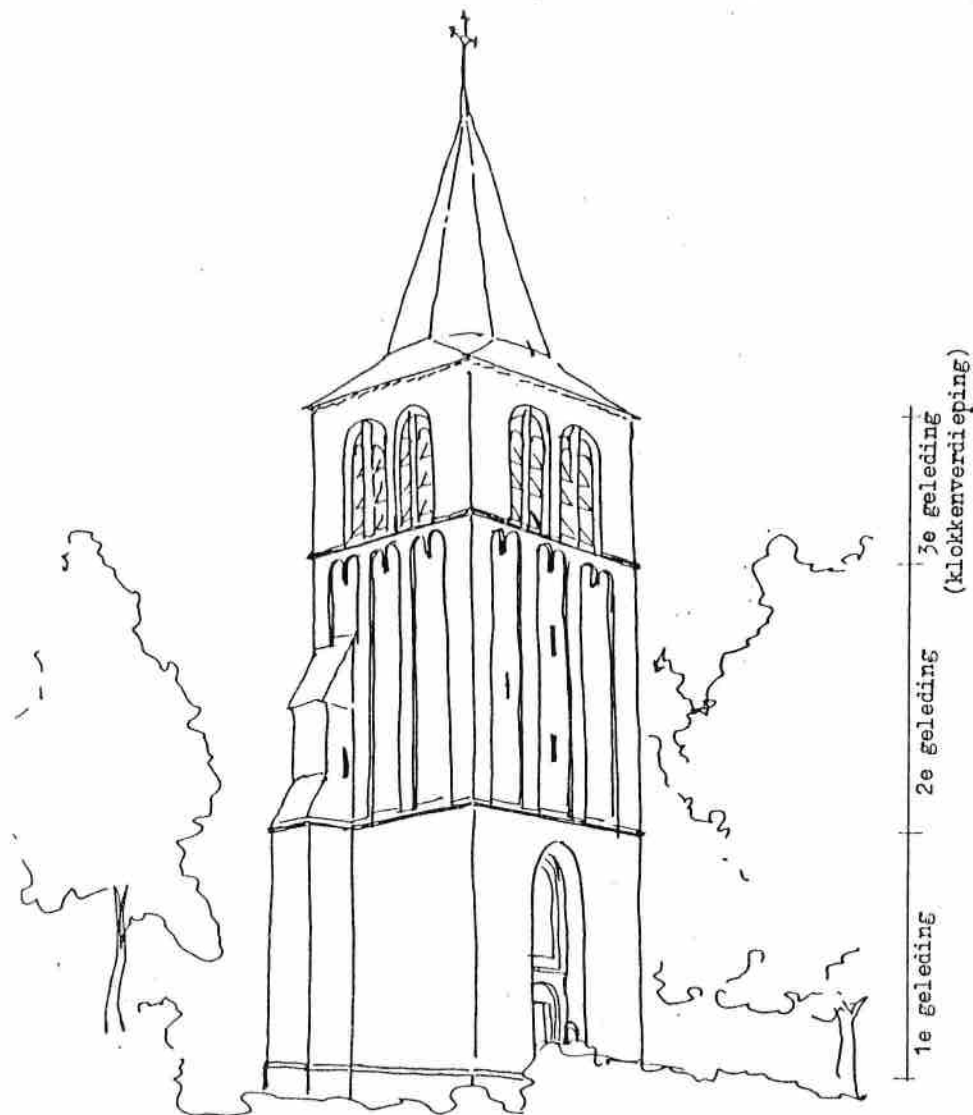

fig.1. De toren van Steensel, vanuit het noordwesten, circa 1950.

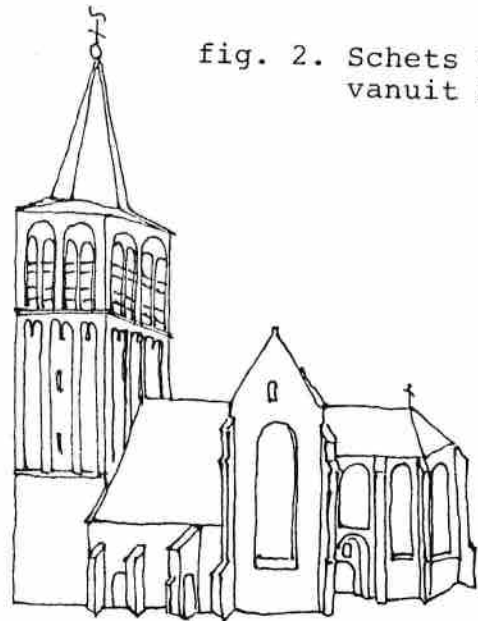

fig. 2. Schets van Verhees, 1788, vanuit het zuiden.

aanmerkelijk kleiner is dan die van Steensel moet zijn geweest, dat de nokken van de kruisarmen en koor volgens Verhees even hoog waren als die van het schip. De nokken lagen in Steensel ongeveer 3 meter hoger dan bij het middenschip van Middelbeers. Wat bij de tekening van Verhees ook opvalt is de grote hoogte van de toren ten opzichte van de kerk. Ondanks de onnauwkeurigheid van de tekeningen van Verhees kan in dit geval worden gezegd, dat hier die verhoudingen wel juist zijn weergegeven. Ook de indeling van de gevels komt overeen met die we nu nog kunnen zien. Overigens zijn de gegevens over de kerk van Steensel uitermate schaars. Men zou willen dat de patroonheilige, Sint Lucia, het aan haar toegescheven licht zou willen brengen over de onderzoeker die zich met haar kerk in Steensel bezig houdt, maar voorlopig zal men het met ondergetekende moeten doen.

Archeologisch onderzoek naar kerk en omgeving is tot op heden nog niet gedaan. Dus ook daarvan is vooralsnog geen heil te verwachten. Maar in de onderhavige situatie is wat nog in de grond zit voorlopig veilig in afwachting van de bekwame archeoloog.

Het enige wat we voorlopig over de kerk van Steensel te weten kunnen komen zullen we moeten afleiden uit de sporen die de kerk heeft achtergelaten tegen de gevels van de toren. Daarvoor moeten we de oostgevel bekijken. Voor de goede orde: zoals de meeste kerken in de Middeleeuwen was ook die van Steensel met het koor naar het oosten gericht, zodat de toren aan de westkant stond. Tegen de oostgevel (zie fig. 3) tekenen zich twee daken af.

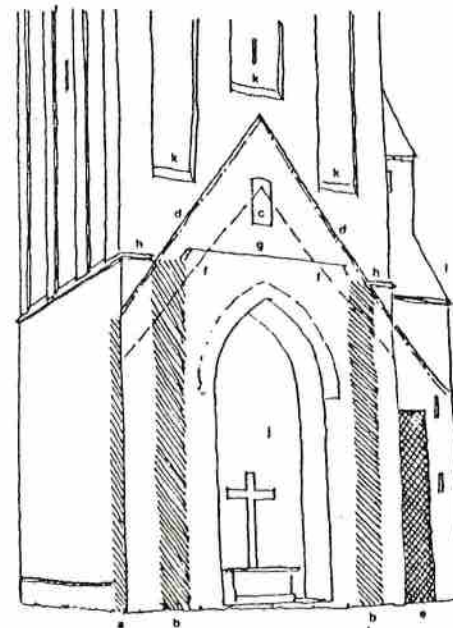

fig. 3. Oostzijde toren met:

- a. aansluiting westgevel van de zijbeuken van de Middeleeuwse kerk;
- b. aansluiting van de scheidingsmuur tussen middenschip en zijbeuken van de Middeleeuwse kerk;
- c. dichtgemetselde doorgang vanuit de toren naar de kapruimte van de kerk;
- d. daklijn van de Middeleeuwse kerk;
- e. restant metselwerk van de zijgevel van de 19e-eeuwse kerk;
- f. daklijn van de 19e-eeuwse kerk;
- g. sprong in de gevel ter hoogte van de trekplaat in het spant van de Middeleeuwse kerk;
- h. omlopende druiplijsten van de toren die tegen het dak van de toren eindigen;
- j. doorgang tussen het kerkportaal in de toren van het schip van de kerk;
- k. spaarvelden in de toren die de daklijn van de Middeleeuwse kerk volgen;
- l. traptoren in de vorm van een steunbeer.

Het onderste dak is dat van de kerk die in 1821 werd gebouwd. Van die kerk is bij e nog een restant van de zijgevel te zien, tegen de traptoren (zie l). Die kerk laten we verder buiten beschouwing.

Bij het hoger gelegen dak, dat van de Middeleeuwse kerk, behoren de sporen bij b, de aansluitingen van de scheidingsmuren met bogen tussen het middenschip en de zijbeuken. Deze zijn volledig in verband met de gevel van de toren gebouwd, wat erop wijst, dat kerk en toren ongeveer gelijktijdig moeten zijn gebouwd. Dat lijkt vanzelf sprekend, maar bij volgende beschrijvingen zullen we zien dat dat niet altijd het geval was. Op deze muren bij b zijn de spanten geplaatst geweest van het middenschip. De trekplaat van het spant tegen de toren, waarmee het spant op de muren begon, is gebruikt om de decimeter, die het gevelvlak van de toren ter hoogte van de scheiding tussen eerste en tweede geleding naar achter wijkt, aan het oog te onttrekken. Ook dat wijst op gelijktijdige uitvoering van kerk en toren. Ten slotte wijst ook het feit dat de drie spaarvelden in deze gevel (zie k), die in de andere gevels zijn aangezet vanaf de scheiding tussen geleding 1 en 2, bij de oostgevel pas boven het dak van de kerk beginnen, in die richting. Men heeft al rekening kunnen houden met het verloop van het dak van de kerk. Wel maakte nem een kleine rekenfout: de buitenste spaarvelden zijn iets te vroeg begonnen en moesten daarom aanmerkelijk smaller worden dan het middelste spaarveld. En verder stopt de omlopende druiplijst tussen eerste en tweede geleding tegen het dak van de kerk (zie h). Tussen de daklijnen d en de trekplaat van het spant bij g is een dichtgemetselde opening te zien, die het onwaarschijnlijk maakt dat in die ruimte een gewelf aanwezig is geweest. Dat zou immers dwars over de opening hebben ge-

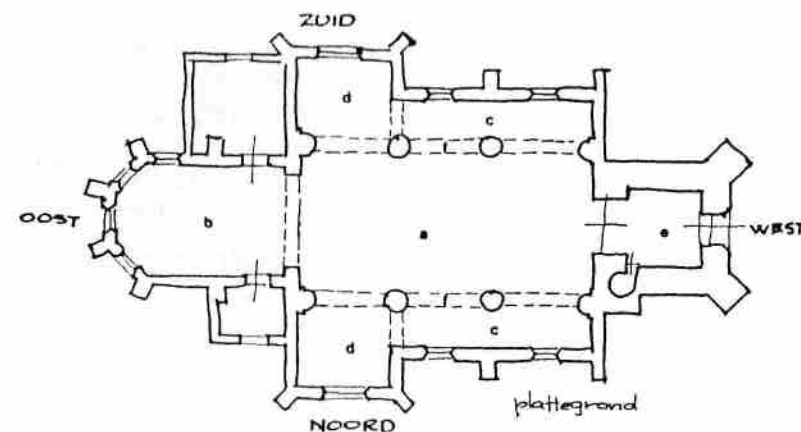
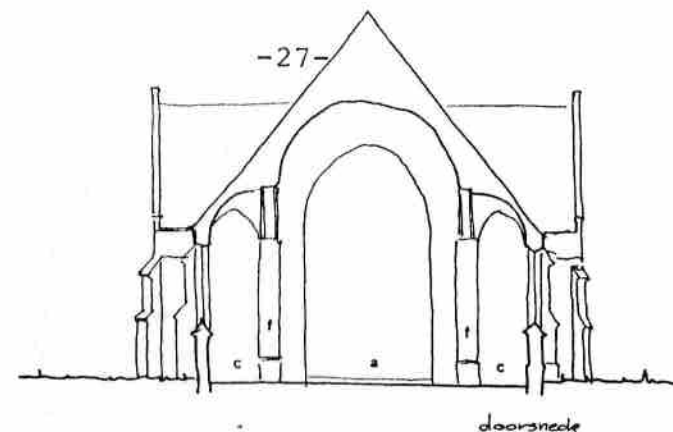

fig. 7. Pseudo-basiliek (Middelbeers). Van dit type is ook de kerk van Steensel geweest, zij het met gelijke nokhoogte van schip, koor en kruisarmen. Kenmerkend voor de pseudo-basiliek is, dat schip en zijbeuken zich bevinden onder één dak of dat het dak van het middenschip slechts weinig hoger is dan dat van de zijbeuken. Het middenschip krijgt dan alleen licht vanuit de ramen in de gevels van de zijbeuken.
 a. Middenschip, b. Koor. c. Zijbeuken.
 d. Kruisarmen (transepten). e. Toren.
 f. Kolommen met scheibogen tussen schip en zijbeuken.
 Het koor is ongeveer naar het oosten gericht. (Naar een opmetingstekening van het architectenburo Geenen-Oskam).

lopen, En omdat een stenen gewelf in deze kerk wel niet aanwezig zal zijn geweest, dat kwam in onze dorpskerken zelden voor, een stenen gewelf komt immers niet hoger dan de bovenkant van de muren, mag worden verondersteld, dat de Steenselse kerk een open kap heeft gehad.

De kerk was breder dan de toren. Daarom grepen de westgevels van de beide zijbeuken om de toren heen en sloten op de hoeken van noord- en zuidgevel van de toren aan bij a. Die zijn overigens niet in het verband van de toren gemetseld.

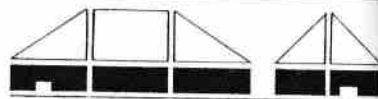
Hoewel volgens de tekening van Verhees in de zuiderzijbeuk van de kerk een ingang aanwezig was, wat veelal voorkwam, was de hoofdingang van de kerk dōor de toren. Daarom is tussen toren en kerk bij j een dichtgemetselde opening te zien.

(wordt vervolgd)

Herman Strijbos.

VERSCHENEN

SECRETARIAAT:
HESPELAAR 1
4911 AD DEN HOUT
TEL. 01620-50192

Boerderijstichting
Noord-Brabant

Deze nieuwsbrief ligt
voor U ter inzage bij
de secretaris.

NIEUWSBRIEF 1

**De boerderij in
de schijnwerpers**

**BRABANTICA-COLLECTIE
KATHOLIEKE UNIVERSITEIT BRABANT.**

Met ingang van 1 september 1986 is de door de Katholieke Universiteit Brabant (KUB) beheerde Brabantica-collectie na de verhuizing naar Tilburg weer raadpleegbaar voor de gebruikers.

Openingstijden

Deze collectie is toegankelijk op de volgende tijden:

werkdagen	: 09.00 - 17.30 uur
dinsdagavond	: 17.30 - 20.30 uur (aansluitend)
zaterdag	: 09.00 - 13.00 uur

Deze tijden gelden tot 1 juli 1987.

Uitlening

De Brabantica-collectie is raadpleegbaar via de Leeszaal Algemene Bibliotheek (LAB), die is gevestigd in gebouw A

Het uitleenreglement is verkrijgbaar bij de uitleenbalie.

Behoudens een aantal beperkingen is het bibliotheekmateriaal uitleenbaar. Kostbare werken, tijdschriften, audio-visuele materialen e.d. worden niet uitgeleend. Een deel van de collectie staat in open opstelling op de LAB (o.m. lopende tijdschriftafleveringen en naslagwerken); niet-uitleenbaarheid wordt door een rode stip op de band aangegeven.

De uitleentermijn bedraagt in de meeste gevallen vier weken. Na het verstrijken van de uitleentermijn worden rappels verzonden, waaraan aanmaningskosten zijn verbonden. Verdere sancties volgen indien op rappels niet wordt gereageerd.

Het Bibliotheek Informatie Centrum (BIC) verstrekt de voor het uitleenen noodzakelijke lenerspassen (geldig legitimatiebewijs vereist), handelt rangelgelden af en verzorgt uitleen uit het magazijn. Deze afdeling is eveneens gevestigd in gebouw A.

Bibliotheekservice

Voor assistentie bij het raadplegen van de online publieks-catalogus, plaatsing van het bestand, fotocopiëermogelijkheden, gebruik van apparatuur e.d. kan men beroep doen op de bibliotheekmedewerkers bij de uitleenbalie.

Voor meer inhoudelijk gerichte informatie kan men een beroep doen op de documentaliste in de afdelingsbibliotheek LAB of het wetenschappelijk personeel.

Voor telefonische informatie kunt U bellen naar 013 - 662127.

Ligging

De KUB ligt in het zuid-westelijk deel van de gemeente Tilburg op enkele minuten loopafstand van het station Tilburg-West; dit station wordt aangedaan door de stoptreinen vanuit Breda, Den Bosch en Eindhoven.

Bij aankomst op het station Tilburg-Centraal kan de universiteit per stadsbus bereikt worden met lijn 6 of 7.

Via de E 38 per auto komend uit de richting Breda dient de afslag Tilburg - Goirle genomen te worden; vanuit de richting Den Bosch / Eindhoven de afslag Tilburg-West / Goirle.

FINANCIËEL OVERZICHT 1986

Inkomsten		Uitgaven	
begroot	werkelijk	begroot	werkelijk
Contributies	f. 7000,-	Honoraria	f. 1200,-
Subsidies	500,-	Zaalhuur vergaderingen	750,-
Bijdrage excursies	800,-	Porti, drukwerk, reisk.	3000,-
Ab. De Roodoek	250,-	Kosten excursies	1000,-
Verkoop boeken	500,-	Afdracht Brabants Heem	2350,-
Rente	200,-	Lidmaatschap, represent.	600,-
Diversen	—,-	Diversen	400,-
Studiegroepen	—,-	Studiegroepen	800,-
Saldo	850,-	saldo	—,-
	f. 10100,-		f. 10100,-

BALANS PER 31-12-1986

activa		passiva	
Kas	f. 122,69	Drukkosten Roodoek 42	f. 245,-
Postgiro rekening	544,57		
Giro renterekening	4796,52		
Bank	253,32		
Schrijfmachine	1,-		
Opbergmateriaal	250,-		
Boekenbezit	300,-		
Roodoek 28	250,-	Vermogen	5273,10
	f. 6518,10		f. 6518,10

BEGROTING 1986

baten		lasten	
Contributies	f. 7000,-	Honoraria	f. 1400,-
Subsidies	400,-	Zaalhuur vergaderingen	1000,-
Bijdragen excursies	2000,-	Uitgaven Excursies	2500,-
Ab. De Roodoek	300,-	Porti, druk, reisk.	3000,-
Verkoop boeken	40,-	Afdracht Brabants Heem	2400,-
Rente	100,-	Lidmaatschap, represent.	600,-
Studiegroepen	—,-	Diversen	500,-
Diversen	100,-		200,-
Saldo	1660,-		
	f. 11600,-		f. 11600,-

Kaasmiddelen per 1-1-1986 f. 5056,79

Kaasmiddelen per 31-12-1986 f. 5717,10

GEBREI (!) MET BRIJ

Tijdens de jaarvergadering van onze Kring maakte een van de leden de secretaris opmerkzaam op een spelfout in zijn verslag: na de administratieve brei werden de plannen voor 1986 opgediend. Helaas voor hem: het moet zijn brij. - Overigens zij hier opgemerkt dat zijn spelling in het algemeen verzorgd is dan die van vele kranten en zelfs van de N.O.S.-berichten. -

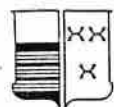
In de zaal ontstond een korte discussie over brei en brij en het spel met fantastische woordafleiding begon al. Ook de neerlandicus in ons midden twijfelde even, toen gesteld werd dat in het Reusels dialect voorkwam: het (ge)-bràài (= het gebrei); deze àài kan nooit op een ij maar slechts op een ei duiden. Ook de wol kan, evenals veel andere massa's, in de war geraken, zodat het kluwen een onoverzichtelijke warboel wordt. Het gebrei en de brei zou dan afgeleid kunnen zijn van het werkwoord breien - het gebrei in de betekenis van het breien b.v. "al dat gebrei vermoeit je ogen", is duidelijk in zijn afleiding"- . Over brei en gebrei is echter in geen enkel handboek iets te vinden; ook de kenner van de Kempense dialecten bij uitstek A.J. de Bont geeft in zijn driedelig Dialect van Kempenland geen enkel aanknopingspunt. We houden het daarom op de alleenzaligmakende brij.

Voor de dialect-spreker geef ik hierbij een ezelsbruggetje. In het Algemeen Nederlands - dit is altijd beschaafd, ook al heeft het een Gronings, Zeëws, Limburgs, Hollands, Brabants of Drents tintje - klinken ei en ij en au en ou precies hetzelfde. De verschillende schrijfwijze van de twee klanken geeft aan dat in vroegere tijden de uitspraak verschillend moet zijn geweest, zoals dat nu nog in de dialecten altijd is: de ei van "leiden" klinkt anders

dan de ij van "lijden", en de au van "dauw" heeft niets gemeen met de ou van "douw" (= duw).

Het is zeker dat velen amper nog het zuivere dialect kennen en zich stilaan een brij van Nederlands hebben aangeleerd. Voor niemand zal het brei zijn of worden. Het is en blijft voor iedereen brij.

C. Cornelissen.

Streekarchief
Zuid-Oost Brabant

Stadhuisplein 1, 5611 EM Eindhoven.

WIJZIGING OPENINGSTIJDEN

Vanaf 5 januari 1987 zal het Streekarchief in Eindhoven beschikken over een eigen ingang aan de Walzijde van het stadhuis.

Hierdoor is het mogelijk de openingstijden zo te regelen, dat het Streekarchief voor het publiek beter toegankelijk is.

Voortaan zullen bezoekers in Eindhoven ook op vrijdagmiddag en woensdagavond in het archief terecht kunnen.

In Oirschot komt tegelijkertijd een openstelling op dinsdagavond.

Maandagochtend zal de dienst voor het publiek gesloten zijn.

In de vacantiemaanden juli en augustus is er geen avondopenstelling.

De openingstijden van het Streekarchief worden dan vanaf 5 januari 1987:

EINDHOVEN en OIRSCHOT

maandag	13.30 - 17.00 uur
dinsdag t/m vrijdag	8.30 - 17.00 uur

EINDHOVEN

woensdagavond	19.00 - 21.30 uur
---------------	-------------------

OIRSCHOT

dinsdagavond	19.00 - 21.30 uur
--------------	-------------------